

Martin Nejedlý, *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*

Praha 2007, Scriptorium, 504 s.,

ISBN 978-80-86197-81-4

Martin Nejedlý rád zaskakuje čtenáře, recenzenty i oponenty. Habilitační spis, který nedávno publikoval, má, formálně vzato, všechny náležitosti vědeckého díla. Je patřičně rozsáhlý, vykazuje přesvědčivou erudici a má rozvinutý odborný aparát. Přesto se vymyká běžným pracím tohoto druhu, a to nejen proto, že se zabývá „jiným“ středověkem. Martin Nejedlý o tomto jiném středověku i jinak píše.

Autor věnoval kompozici svého díla hodně umu. Jakkoli se pohybuje po časové ose několika staletí a přelétává z Francie a Čech tu do Anglie, tu na Přední východ, vždy se vrací k ústřednímu tématu, jímž je středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků. Téma samo není zcela nové, zatím však nikdo (a dlouho tomu tak nebude) neobohatit poznání této látky jako on. Ukážu to na jednom jediném příkladu. První známý autor lucemburské pověsti Jan z Arrasu, který dedikoval své dílo mimo jiné i moravskému makraběti Joštovi, na 828 stranách poslední monografie o tomto polozapomenutém a přesto pozoruhodném velmožovi vůbec nevystupuje. Není ani divu, že tomu tak je, neboť autoři, kteří se snažili nalézt v postavách prozaického románu Jana z Arrasu některé osoby českých dějin, publikovali své statě v těžko dostupných časopisech nebo sbornících. Identifikace, dešifrace nebo konkretizace nejsou také prvořadým cílem tohoto spisu. Martin Nejedlý je jako málokdo poučen o úskalích, jež na historiky pracující se středověkými literárními památkami čekají. Většina z jeho šestnácti prací uvedených v závěrečném soupisu použité literatury je také přímo či nepřímo věnována pramenům tohoto druhu.

Martin Nejedlý, jak se o tom ještě později zmíním, ovládá psané slovo a umí jím čtenáře strhnout i zaujmout. Plynulé četbě tak rozsáhlého spisu přesto brání jeho artifiční skladba, která se vymyká standardním odborným monografiím. Z tohoto důvodu jsem se několikrát vracel k první nečíslované kapitole přibližující autorův záměr a podávající návod k další četbě. Není běžné, aby se autor bezelstně přiznal, že kdyby neměl za povinnost předložit habilitační práci, asi by se věnoval jinému tématu. Snad i proto, aby ho spisování více bavilo, vymyslel si umnou, avšak příliš komplikovanou kompozici, s níž si místy nevěděl rady. V odborném díle je tomu zpravidla tehdy, když se poznání nerozvíjí stupeň po stupni a kdy již poznání nebo téměř poznání se přizpůsobuje předem dané osnově. Pak se stává, že se místy nedostává látky, zatímco jinde je třeba znovu připomínat postavy, děje i okolnosti vícekrát zmíněné. Předložit čtenáři kyticí uvitou z jedenácti různých kvítků je sice

nápadité, avšak v kontextu odborné prózy poněkud nepatřičné. Jestliže ještě v případě lilie jako znamení jednoho ze slavných královských rodů můžeme poměrně snadno název přijmout, u ostatních kapitol budeme mít potíže, pokud se spolehne pouze na obsah. Nijak by však práci samotné neuškodilo, kdyby zavádějící názvy druhé až dvanácté kapitoly nahradily podtituly, i když ani ty nezapřou autorovu snahu o stylotvorné výrazové prostředky.

Názvem vybočuje z řady pouze první kapitola v podobě rozšířeného úvodu. Martin Nejedlý v ní naznačuje svoji cestu od romanticky mladistvé záliby ve středověku k odbornému studiu historie. A protože pozitivistické dějepisceví ho neuspokojovalo, zavedla ho štedrá múza Clio k mistru nad jiné znalému, jenž ho povzbudil k imaginativní četbě autentických středověkých textů napůl historické, napůl literární povahy. Nebyl to však jen Jacques Le Goff, ale i Françoise Autrandová a celá plejáda dalších francouzských historiků, u nichž se zprvu učil a k nimž se posléze svými vědomostmi a postupy přiřadil. Zda je již v něčem nepředběhl, netroufám si říci, nijak by mne to nepřekvapilo. Autobiografické expozé přechází v jakési předběžné shrnutí obsahu dalších kapitol, k němuž se čtenář bude vracet vždy, když ztratí nit. To mu nehrozí v druhé kapitole přibližující ústřední genealogický příběh o Meluzině na pozadí politického a společenského kontextu konce 14. století. Pokud máme porozumět, jakým způsobem se tento příběh stal genealogickou pověstí Lucemburků, musíme tuto kapitolu číst opravdu pozorně.

Pátráme-li po lucemburském předivu pověsti, dostaneme se k postavě hrdinského krále Jana, který fascinoval nejen Guillauma de Machaut, ale i literáty následující generace. Co více, Janova dcera Bona se vdala za krále Jana II. Dobrého a porodila mu nejen následníka trůnu Karla V., ale i tři další syny a stejný počet dcer. Ti všichni měli strýce, tety, bratrance i sestřenice v Lucemburku, v Čechách i na Moravě. Z celého tohoto početného potomstva českého krále Jana se do popředí dostala postava uměnilovného vévody Jana z Berry. Toho má autor rád, řekl bych, že mu je bližší než kdokoli jiný z francouzského a českého středověku, snad s výjimkou Jeana Froissarta. Není ani divu, na stránkách této kapitoly Jan z Berry před našima očima defiluje se všemi finesami drahých zálib a luxusních rozmařilostí člena královského rodu. Ve výkladu se v příznivém světle mihne i Janova sestra Marie, manželka významného pára Roberta I. z Baru. Ostatní aktéři košatých dějů z prvních desetiletí vlády Karla VI. tu vystupují v různém nasvícení, a to většinou ve vztahu k vévodovi z Berry. Římský císař Karel IV. se u Jana z Berry těšil náležitě úctě, z níž takřka nic nezbylo v případě jeho nástupce Václava IV. Do vévodovy blízkosti z českých a moravských Lucemburků více pronikl jen jeho strýc Jošt, což muselo být v letech 1392-1393, v době, kdy Jan z Arrasu skládal rozsáhlý román o Meluzině. A protože se z předmluvy dovidáme, že markrabě Jošt si od svého bratrance Jana z Berry vyžádal opis tohoto díla, chtěli bychom vědět o pozadí jejich kontaktů více. To se zjevně pro nedostatek pramenných svědectví nedo-

zvíme ani tu, ani v 10. kapitole, kde se Jošt znovu vrací na scénu. Odlišnost obou dvorských prostředí pak zjevně způsobila, že do české literární tradice nepronikla Meluzína Jana z Arrasu, nýbrž o jeho deset let mladší, veršovaná a dosti již pozměněná nápodoba z pera básníka Coudretta. Nebylo tomu hned a přímo, nýbrž prostřednictvím volného prozaického překladu do střední hornoněmčiny od Thuringa von Ringoltingen z roku 1456. Takto zpracovaná historie o ctné a šlechtetné panně Meluzíně u nás zdomácněla až v druhé polovině 16. století. Oklestěna o heraldické a genealogické vazby na Lucemburky pak po tři staletí ožívala v nových a nových reedicích s mnohatisícovými náklady.

Zdržím se ještě na chvíli u této křehké vazby na českomoravské Lucemburky. Pozoruhodné totiž je, jak se souběžně v prostředí pražského dvora Václava IV. vytvářejí značně odlišné imaginace, ať již máme na mysli látky pověstných rukopisů z jeho knihovny nebo jejich iluminace. Autor se touto emblematickou již dříve zabýval, nyní se k ní vrací, a třebaže dílem obohacuje její poznání, Ariadninu nit k definitivnímu výkladu, jak se mi zdá, ani on ještě nenašel. A jelikož *Historie o Meluzíně* Jana z Arrasu je – slovy autora – právě tak fantastickým románem o nešťastné lásce jako politickou propagandou, v řadě kapitol se ostré průhledy do soudobých mocenských zápasů prolínají se znaleckými sondami do svěbytného imaginárního světa artušovských a bretonských skladeb.

Jak jsem již řekl, neměli bychom se nechat zmást provoněnými názvy kapitol. Na jejich stránkách se dozvíme mimo jiné o vílách, sirénách a jiných bájných bytostech, setkáme se tu s Fortunou, která jako by si sem odskočila z předchozí autorovy knihy. Průvodcem nám je většinou Jean Froissart, na pomoc mu přichází buď Eustache Deschamps, s nímž si Martin Nejedlý stejně dobře rozumí, nebo Philippe de Mézières. Rituály, ceremonie, festivity i scény z každodenního života tu ožívají zdvojeně, z autorova výkladu i z autenticky působících překladů literárních textů. Navíc oko neví, na kterou z neotřelých a často objevných ilustrací pohlédnout. Snaha toto vše v recenzi zachytit nutně po několikerých pokusech ztroskotá. Vše je doloženo, v poznámkách se historici přou mezi sebou, autor je rád poučuje, hlavně ty, kteří by rádi všechny postavy a epizody dešifrovali, nebo ty, kteří prameny pro něho tak významné opomíjejí. Za těchto okolností by opravdu nebylo k ničemu chytat autora za slovo. Přece jen však připojím dva postřehy. Autorův nanejvýš subjektivní přístup, který místy jako by předem varoval před polemikou, se již svým zveřejněním objektivizuje a vystavuje odborné diskusi. Jde přitom o aktuální a v humanitních oborech mnohostranně reflektované téma epistemologické povahy, na něž bych sám nestačil. Metodologické a koncepční podněty by v tomto ohledu bylo možné hledat například v některých pracích Jaroslava Kolára (zejména ve sborníku *Návraty bez konce*) nebo Jana Lehára, a to nejen jako vyvážení převažující frankofonní inspirace.

Martin Nejedlý má dar slova, někdy až básnivého účinku. Však se také na většině stránek osvědčuje jako překladatel obtížných textů. Český překlad *Historie*

o *Meluzíně* Jana z Arrasu, jak prozrazuje, má v úmyslu vydat spolu s komentářem. V 11. kapitole k němu již nakročil a díky četným citacím starofrancouzských textů v poznámkovém aparátu navíc čtenáři umožnil porovnat překlad s původním zněním. Pokud jsem s to posoudit, Martin Nejedlý věrně uchovává smysl, nepřekládá však slovo od slova. Díky tomuto postupu se přeložená místa čtou plynule a spolu s propojujícím výkladem vytvářejí jednolitý, slovesně účinný celek. Vysoce také oceňuji ikonografický výklad k pětačtyřiceti vyobrazením 8. kapitoly. Čtenáři v tomto oddílu mimo jiné získají poučení o rozdílech mezi draky a hady (*serpents*) na straně jedné a mezi meluzínami a sirénami na straně druhé.

Závěr nahradím obrazným příměrem. Kniha Martina Nejedlého na mne zapůsobila jako ohňostroj, při němž nestačíte sledovat nové a nové záblesky vytvářející proměnlivou barevnou hru světla a stínů. Ohňostroj skončí, vše se ponoří do tmy, zůstane jen prchavý zážitek.

František Šmahel